

Στόχοι της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και ο ρόλος της εκπαίδευσης ενηλίκων

Μπεζάτη Θεοδώρα

Φιλολόγος

Υπεύθυνη του Προγράμματος «Εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης σε εργαζόμενους μετανάστες»

Θεοδοσοπούλου Μάρα

Φιλολόγος

Υποψήφια Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών

Εισαγωγή

Η ευρωπαϊκή ήπειρος είναι ένα μεγάλο μωσαϊκό λαών, γλωσσών, πολιτισμών. Η συνένωση των ευρωπαϊκών λαών αποτελούσε ένα όραμα και ταυτόχρονα μια ουτοπία. Οι εμπνευστές της θεώρησαν ως δύναμή της την επί αιώνες θεωρούμενη αδυναμία της, την ανομοιογένειά της. Βασική αρχή της ενωμένης Ευρώπης είναι η αποδοχή του Άλλου ως ισότιμου μέλους της ευρωπαϊκής οικογένειας. Ωστόσο, οι συγκρούσεις λαών και εθνοτήτων, τα κύματα νόμιμης και μη μετανάστευσης σε ευρωπαϊκές χώρες, η ξενοφοβία, η βία συνεχίζουν να είναι ζωντανά θέματα, που περιμένουν την αντιμετώπισή τους. Ευρωπαϊκοί θεσμοί, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση, εργάζονται για την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων, την ισονομία και ισότητα, την εδραίωση της ασφάλειας, τη διασφάλιση της ειρήνης και της δημοκρατίας, την προώθηση της οικονομικής ευημερίας, τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η Ευρώπη δεν έχει ακόμη κατακτήσει το όραμά της, αλλά εργάζεται για αυτό. Εργάζεται να ανασυγκροτηθεί, να ισχυροποιηθεί πολιτικά και οικονομικά, να μάθει πώς οι ποικίλες ομάδες της πολυεθνικής κοινωνίας της μπορούν να διαλεχθούν και να οικοδομήσουν μία διαπολιτισμική κοινωνία.

Η ιδιάζουσα γεωπολιτική θέση της Ελλάδας και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει στον έλεγχο των μεταναστών, οι εντυπώσεις που έχουν καλλιεργηθεί και παρουσιάζουν την Ελλάδα ως χώρα φιλική, φιλόξενη, ανοιχτή και ανοργάνωτη, την καθιστούν ελκυστική για τους μετανάστες, ακόμα και ως πρώτο σταθμό, ως χώρα αναμονής, αναμονή όμως που μπορεί να διαρκέσει και τρία χρόνια, ίσως και περισσότερο. Πρόκειται για ανθρώπους που παλεύουν να ξεφύγουν από τη φτώχεια, τις διώξεις και τους πολέμους, από γεγονότα που απειλούν την επιβίωσή τους. Το αποτέλεσμα είναι η αθρόα εισβολή στη χώρα μεταναστών με διαφορετική εθνοπολιτισμική ταυτότητα.

Οι αλλοδαποί εμφανίζουν δυσκολίες σε μεγάλο βαθμό, διότι συχνά έρχονται αντιμέτωποι με μια εντελώς άγνωστη γι' αυτούς πολιτισμική κατάσταση. Οι δυσκολίες στην πολιτισμική προσαρμογή, εάν δεν ομαλοποιηθούν, οδηγούν αναπόφευκτα στην περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό (Δαμανάκης, 1987; Μουσούρου, 1991; Πίσω Θρανιά, 2000). Βασικά συναισθήματα των ανθρώπων αυτών είναι η ανασφάλεια, η έλλειψη άνεσης, η εσωτερίκευση των μικρών προσδοκιών των άλλων γι' αυτούς.

Η περίπτωση της Ελλάδας

Η τελευταία απογραφή έδειξε πως ζούμε σε μια χώρα που έχει περισσότερους από το 10% του πληθυσμού της οικονομικούς μετανάστες. Οι ανάγκες, τα ενδιαφέροντα, η νοοτροπία και ο τρόπος έκφρασης ατόμων με διαφορετικό πολιτισμό δε γίνονται όμως εύκολα ανεκτά. Υπάρχουν οι προκαταλήψεις, οι καθιερωμένες στάσεις απέναντι στο «ξένο», οι στερεοτυπικές σκέψεις, που αν και είναι ατεκμηρίωτες και ανακριβείς γενικεύσεις και ερμηνείες, εμπλέκουν συναισθηματικά τους ανθρώπους σε μια αρνητική προδιάθεση για τον «άλλο». Έτσι γεννιέται ο ρατσισμός, όχι μόνο ο θεσμικός αλλά και ο άτυπος, που δεν παύει να είναι αρκετά ισχυρός, ώστε να περιορίζει τις ευκαιρίες και τις επιλογές των μεταναστών.

Η ελληνική κοινωνία, όπως και οι κοινωνίες όλων των ευρωπαϊκών χωρών είναι πλέον πολυπολιτισμική. Η συμβίωση διαφορετικών πολιτισμών, συνέπεια πληθυσμιακών μετακινήσεων, είναι παλιό φαινόμενο όσο και η ανθρωπότητα. Προσπαθούμε να ανταποκριθούμε στη συνεχώς αυξανόμενη πολιτιστική διαφορετικότητα γύρω μας, που προέρχεται από το φαινόμενο της μετανάστευσης, φαινόμενο που το ζούσαμε από μια άλλη πλευρά πριν από 15 χρόνια, από αυτή της χώρας αποστολής μεταναστών. Άλλωστε ας μην ξεχνάμε ότι η ιστορία του ελληνισμού είναι μια ιστορία μεταναστεύσεων, ξεκινώντας ήδη από τα χρόνια του Α' αποικισμού στην Αρχαία Ελλάδα.

Η εξέλιξη των μονοπολιτισμικών κοινωνιών σε πολυπολιτισμικές είναι πια γεγονός και προκαλεί εκπαιδευτικές ανάγκες, τις οποίες φιλοδοξεί να καλύψει η διαπολιτισμική αγωγή που τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται ως παιδαγωγική θέση (Φώτου, 2002; Ζωγράφου, 2003). Η διαπολιτισμική εκπαίδευση προετοιμάζει για τη ζωή σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση και προσέγγιση δίνει την ευκαιρία σε διαφοροποιημένες πολιτισμικές ομάδες για ενεργή συμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι μέσα σ' ένα περιβάλλον αξιών, πρακτικών και διαδικασιών κοινά αποδεκτών (Γκότσοβος, 1996). Άλλωστε γνωρίζουμε όλοι ότι στόχος της εκπαίδευσης είναι η εξασφάλιση της ομοιογενοποίησης και συνοχής του πληθυσμού μιας χώρας.

Η έννοια των όρων πολυπολιτισμικός και διαπολιτισμικός

Οι όροι «πολυπολιτισμικός» και «διαπολιτισμικός» δεν είναι πάντα διακριτοί εννοιολογικά. Στα κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο όρος πολυπολιτισμικός περιγράφει μια κοινωνική πραγματικότητα και ο όρος διαπολιτισμικός τη συνεργασία ανάμεσα σε άτομα που τα χαρακτηρίζει πολιτισμική ετερότητα (Μπερερής, 2001). Ο Porcher διατυπώνει την άποψη ότι «...το διαπολιτισμικό δεν είναι ταυτόσημο νοηματικά με το πολυπολιτισμικό».

Σήμερα οι έννοιες της «διαπολιτισμικότητας» και της «πολυπολιτισμικότητας» στην εκπαίδευση είναι όροι διεθνείς και πλατιά χρησιμοποιούμενοι. Άλλοι περιορίζουν τη χρήση του όρου διαπολιτισμικότητα στο επίπεδο της εκπαίδευσης, ενώ για την περιγραφή της συγκεκριμένης κοινωνικής πραγματικότητας χρησιμοποιούν τον όρο πολυπολιτισμικότητα (Μάρκου, 1998). Η πολυπολιτισμικότητα είναι το δεδομένο και η διαπολιτισμικότητα το ζητούμενο, η καλλιέργεια δηλαδή της νοοτροπίας της αποδοχής της διαφορετικότητας. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση γεννήθηκε ως απάντηση στην ανάγκη του επαναπροσδιορισμού της σχέσης εκπαίδευσης και πολυπολιτισμικής κοινωνίας, αποτελεί τη γέφυρα που επιτρέπει την επικοινωνία δύο ή περισσότερων πολιτισμών.

Οι βασικές αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης όπως αυτές ορίζονται από τον H. Essinger (Μάρκου, 1995) είναι:

- ❖ ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών
- ❖ διευκόλυνση της επικοινωνίας
- ❖ καταπολέμηση του ρατσισμού και του εθνικιστικού τρόπου σκέψης

- ❖ καλλιέργεια ευαισθησίας, αλληλεγγύης, συνεργασίας
- ❖ ενσυναίσθηση
- ❖ εκπαίδευση για διαπολιτισμικό σεβασμό
- ❖ εκπαίδευση για την ειρήνη

Σκοπός είναι η δημιουργική χρήση στοιχείων του οικείου πολιτισμού που φέρνουν αποφυγή εντάσεων.

Στόχοι της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης:

Πρωταρχικός στόχος της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι η ανάκτηση των ικανοτήτων που συμβάλλουν στην εποικοδομητική συμβίωση μέσα σε ένα πολυπολιτισμικό κοινωνικό ιστό (Παπός, 1997). Φέρνει μαζί της όχι μόνο την αποδοχή και το σεβασμό του διαφορετικού, αλλά επίσης την αναγνώριση της πολιτισμικής τους ταυτότητας, μέσα από μια καθημερινή προσπάθεια διαλόγου, κατανόησης και συνεργασίας.

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση αξιοποιεί τους διάφορους πολιτισμούς, επιδιώκει να εμποδίσει το σχηματισμό στερεότυπων και προκαταλήψεων, απέναντι σε πρόσωπα και πολιτισμούς και να υπερβεί κάθε μορφή εθνοκεντρικής αντιμετώπισης, πραγματοποιώντας μια εκπαιδευτική διαδικασία που δίνει ουσία στα ανθρώπινα δικαιώματα προωθώντας την κατανόηση και τη συνεργασία μεταξύ των λαών για να οδηγηθούν οι κοινωνίες στην πρόοδο και την ειρήνη (Δαμανάκης, 1989; Γκότοβος, 2002).

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση έχει σαν στόχο την εξάλειψη των διακρίσεων και του αποκλεισμού, προσπαθεί να λάβει υπόψη τις ιδιαιτερότητες, κοινωνικές και πολιτισμικές. Η διαπολιτισμική παιδεία δε διδάσκει την ανοχή για το διαφορετικό. Δημιουργεί το πνευματικό υπόβαθρο που επιτρέπει την εκτίμηση για το διαφορετικό, ώστε να δημιουργηθούν ανοικτές κοινωνίες, πολιτισμικά αρμονικές, που θα διακρίνονται από ισονομία, αλληλοκατανόηση, αλληλοαποδοχή και αλληλεγγύη (Πανταζής, 1999; Γκότοβος, 2002). Χρειάζονται ουσιαστικές παιδαγωγικές παρεμβάσεις, και όχι προσεγγίσεις μόνο στο επίπεδο της θεωρητικής ανάλυσης. Απαιτούνται νέες παιδαγωγικές προσεγγίσεις που να ανταποκρίνονται στις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και στις δυσκολίες επικοινωνίας.

Επιγραμματικά οι στόχοι είναι:

- ❖ αναγνώριση και κατανόηση της διαφοράς
- ❖ σεβασμός για τους πολιτισμούς
- ❖ θετική στάση και αντίληψη απέναντι στις διαφορές των πολιτισμών, την ετερότητα, τη διαφορετικότητα
- ❖ έμφαση στα κοινά σημεία διαφορετικών ομάδων
- ❖ αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών τρόπων ζωής
- ❖ αλληλεγγύη
- ❖ ειρήνη
- ❖ κοινωνική δικαιοσύνη
- ❖ συνειδητοποίηση της δύναμης και της αξίας της πολιτιστικής ποικιλίας
- ❖ συνείδηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων
- ❖ ίσες ευκαιρίες

Μέσα από δύο κατευθύνσεις επιτυγχάνονται αυτοί οι στόχοι. Η μία κατεύθυνση στοχεύει στις ομάδες, που αποτελούν τη μειονότητα. Μέσα από τη διαπολιτισμική εκπαίδευση αυτές οι ομάδες πρέπει να ενδυναμωθούν αναπτύσσοντας γνώσεις, όπως είναι η εκμάθηση της γλώσσας, στην οποία επικοινωνεί η πλειοψηφία της κοινωνίας στην οποία ζουν, καθώς και δεξιότητες. Προκειμένου οι ομάδες αυτές όχι απλά να επιβιώσουν αλλά να νιώσουν ασφάλεια και να εκδιπλώσουν τις δυνατότητές τους χρειάζεται να ενταχθούν στην κοινωνία, να κατανοήσουν το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό σύστημα της κοινωνίας στην οποία ζουν, να κοινωνικοποιηθούν, να αναγνωρισθούν ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας και να αναπτύξουν την αυτοεκτίμησή τους.

Η δεύτερη κατεύθυνση αφορά στην εκπαίδευση των ομάδων της πλειοψηφίας, ώστε να ξεπεράσουν αρνητικές κατηγοριοποιήσεις και προκαταλήψεις, να απορρίψουν την ιδέα της ιεραρχίας από άποψη σπουδαιότητας πολιτισμών και να υιοθετήσουν αντικειμενικά κριτήρια σκέψης.

Αν οι εκπαιδευτικοί στόχοι είναι ερωτήματα, τα οποία πρέπει να απαντήσουν οι εκπαιδευτές και οι εκπαιδευόμενοι, τότε μερικά μόνο από αυτά είναι: Τι πιστεύουμε για τον εαυτό μας, για τον τρόπο ζωής μας, την κοινωνία μας; Από πού έχουμε πάρει πληροφορίες για διαφορετικούς πολιτισμούς; Πώς αντιδρούμε απέναντι στο διαφορετικό; Πώς αισθανόμαστε όταν εμείς είμαστε το διαφορετικό; Γιατί υπάρχουν διακρίσεις; Τι μορφή αυτές παίρνουν; Πώς μπορεί το αρνητικό, ο φόβος, η καχυποψία να μετουσιωθούν σε θετικές σκέψεις, συναισθήματα, πράξεις;

Η διαπολιτισμική τάξη είναι μια τάξη ανοιχτή στην κοινωνία, όπου εκπαιδευτής και εκπαιδευόμενοι προέρχονται από διαφορετικό κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον, έχουν διαφορετική οπτική γωνία για την πραγματικότητα, άρα την ερμηνεύουν και διαφορετικά, συνεπώς είναι διαφορετικές και οι εκτιμήσεις τους (Bernstein, 1989; Baker, 2001). Τα βιώματα, οι εμπειρίες των εκπαιδευομένων μπορούν να υιοθετηθούν και να ενσωματωθούν κατάλληλα στη διδακτέα ύλη και να την εμπλουτίσουν.

Ο ρόλος του εκπαιδευτή

Το μάθημα σε μια διαπολιτισμική τάξη προβάλλει μεγάλες απαιτήσεις, αφού βασίζεται στην αρχή της εξισορρόπησης διαφορών και ομοιοτήτων μεταξύ των πολιτισμών και στη συστηματική καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Ο εκπαιδευτής μεγαλωμένος μακριά από τα προβλήματα ενός πολυπολιτισμικού περιβάλλοντος πρέπει να αποκτήσει ευαισθησίες και στρατηγικές που να οδηγούν στη συμβίωση διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων και να ενισχύουν την ισότιμη συμμετοχή όλων των εκπαιδευομένων. Ουδέτερος δεν μπορεί να είναι, γιατί έχει ήδη διαμορφωμένες αξίες και προτεραιότητες. Απαιτείται λοιπόν μια διαδικασία συνεχούς αλληλεπίδρασης εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων μέσα από την ανταλλαγή εμπειριών και γνώσεων που επιτρέπει την αποκάλυψη παραστάσεων και αντιλήψεων, τη δυνατότητα ερμηνείας και κριτικής σε δύο επίπεδα το παιδαγωγικό (καλλιέργεια κοινωνικών σχέσεων) και το εκπαιδευτικό (νοητική επεξεργασία) (Carter & Paine, 1985).

Ο εκπαιδευτής είναι ο καταλύτης για την επίτευξη των στόχων της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Χατζηνικολάου-Μαρασλή, 1991; Κανακίδου & Παπαγιάννη, 1994). Καθοριστική είναι η στάση του εκπαιδευτή από την πρώτη συνάντηση για την επιτυχία του προγράμματος. Απαραίτητη είναι η κατάρτιση του γύρω από τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες της ομάδας (προβλήματα ένταξης, επικοινωνίας, διαπολιτισμικές διαφορές, επιθυμίες και κίνητρα συμμετοχής στο πρόγραμμα).

Ο εκπαιδευτής μέσα στην αίθουσα είναι φορέας πολιτισμικών αντιλήψεων, αξιών, προσδοκιών, όπως και προκαταλήψεων, παρανοήσεων και στερεότυπων που επηρεάζουν τη διδασκαλία και τα μηνύματα που μεταδίδουν. Είναι σημαντικό να αντιληφθεί, να αποσαφηνίσει και να αναλύσει ο εκπαιδευτής τις δικές του πολιτισμικές αξίες, ώστε να

βοηθήσει και τους εκπαιδευόμενους να αποκτήσουν ξεκάθαρες πολιτισμικές ταυτότητες και θετικές σχέσεις μεταξύ τους. Οφείλει να μειώσει τις εσωτερικές του συγκρούσεις, να υπερβεί την αποξένωση από τον πολιτισμικά διαφορετικό, να έχει μια βαθιά γνώση του δικού του πολιτισμού (Γρύλιος, Κατανταΐδου, Κορομπάκης, Κοτίνης, Λιάμπας, 2003).

Στην διαπολιτισμική της διάσταση η εκπαιδευτική πρακτική νοείται ως επικοινωνία, κατά την οποία εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενοι καλλιεργούν την ατομικότητά τους σε μια σχέση αλληλεπίδρασης (Παλιολόγου & Ευαγγέλου, 2003). Κεντρικά στοιχεία αυτής της επικοινωνίας είναι ο αλληλοσεβασμός, η αμοιβαία αποδοχή, ο αυτοέλεγχος, η αυτογνωσία.

Ειδικότερα ο εκπαιδευτής πρέπει να:

- έχει θετική ανταπόκριση και ευαισθησία,
- έχει συνεχή θεωρητική ανατροφοδότηση με τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες,
- είναι κατάλληλα προετοιμασμένος για να κρατήσει με επιτυχία τον κεντρικό ρόλο σ' αυτή τη διαδικασία,
- είναι διορατικός,
- κατανοεί τον άλλο και να έχει ενσυναίσθηση,
- διαθέτει μια ποικιλία παιδαγωγικών στρατηγικών και τεχνικών,
- χρησιμοποιεί κανόνες και κώδικες σχέσεων που θα στηρίζονται στον αλληλοσεβασμό των ιδιαιτεροτήτων,
- είναι δίκαιος,
- επιτρέπει στους άλλους να είναι διαφορετικοί.

Το έργο του εκπαιδευτή υποβοηθείται από διαδικασίες (Γεωργιογιάννης, 1997α, Γκόβαρης, 2001) όπως:

- Διαμόρφωση κατάλληλων αναλυτικών προγραμμάτων
- Εκπαίδευση εκπαιδευτών
- Οργάνωση κατάλληλης μεθοδολογίας
- Επαναπροσδιορισμός του τρόπου διδασκαλίας
- Διαπολιτισμικές μέθοδοι και πρακτικές που θα υποστηρίζουν τη διαπολιτισμική ετερότητα και θα αντιμετωπίζουν το ρατσισμό και τις προκαταλήψεις
- Διδακτική συμπεριφοράς και στάσεων, ώστε να πετύχουμε μεγαλύτερη συμβατότητα εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου
- Συμβατότητα των διδακτικών σκοπών και μεθόδων με τις ιεραρχήσεις, προτεραιότητες και ανάγκες των πολιτισμικών ομάδων
- Παραγωγή ειδικού διδακτικού υλικού
- Καλύτερη αξιοποίηση του παραγόμενου διδακτικού υλικού μέσω επιμορφωτικών σεμιναρίων εκπαιδευτών
- Αξιοποίηση των συστημάτων οργάνωσης της σκέψης που έχουν αναπτυχθεί από άλλους πολιτισμούς και παραδόσεις.

Εκπαίδευση εκπαιδευτών

Προϋπόθεση της αποτελεσματικής διαπολιτισμικής εκπαίδευσης αποτελεί η κοινωνικοποίηση και η σφαιρική προετοιμασία των εκπαιδευτών σε διαπολιτισμικά θέματα Μάρκου, 1996; Marples, 2003). Συχνά, η επιμόρφωση των εκπαιδευτών επικεντρώνεται στο γνωστικό αντικείμενο, το οποίο καλούνται να αναπτύξουν στα προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων. Ωστόσο, αποτελεί, πλέον, αναγκαιότητα της εποχής μας ένας άξονας της επιμόρφωσής τους να κινείται στα πλαίσια της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, καθώς

- η διαφορετική κοινωνική, θρησκευτική και εθνική προέλευση των εκπαιδευόμενων είναι μάλλον μια βεβαιότητα παρά ένα ενδεχόμενο και άρα οι εκπαιδευτές χρειάζεται να είναι προετοιμασμένοι να δώσουν ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε όλους,
- οι ίδιοι οι εκπαιδευτές χρειάζεται να κατανοήσουν καλύτερα τον εαυτό τους και τους τρόπους με τους οποίους οι ίδιοι μπορούν να εντοπίσουν και να υπερνικήσουν τα στερεότυπά τους.

Μέσα από την εκπαίδευση των εκπαιδευτών σε διαπολιτισμικά θέματα στόχος είναι η διαρκή επαγρύπνηση του εκπαιδευτή πριν, κατά τη διάρκεια αλλά και μετά το τέλος της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Μάρκου & Γκότοβος, 1997; Ματσαγγούρας, 2001):

- Ο εκπαιδευτής χρειάζεται να συνειδητοποιεί τα στερεότυπά του και να αναγνωρίζει ότι δημιουργούνται συνεχώς καινούρια στερεότυπα. Χρειάζεται να γνωρίζει τους μηχανισμούς σχηματισμού των προκαταλήψεων, τα σημάδια εκδήλωσης του φόβου απέναντι στο διαφορετικό, της εχθρικής συμπεριφοράς, του μίσους, καθώς πολλές φορές η γλώσσα του σώματος είναι αποκαλυπτική των στάσεων και των συναισθημάτων μας
- Ο εκπαιδευτής μέσα από τη στοχαστική ανάλυση αναγνωρίζει τους περιορισμούς και τις δυνατότητες των αντιλήψεων του, των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, των αντιδράσεων των εκπαιδευόμενων και τις δικές τους,
- Η αξιολόγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων και των αποτελεσμάτων τους οδηγεί στην ανατροφοδότηση και στον επανασχεδιασμό της εκπαιδευτικής προσπάθειας.

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτών στη διαπολιτισμική εκπαίδευση κινείται σε δύο επίπεδα (Rogers, 1999). Το πρώτο επίπεδο είναι το γνωστικό. Ο εκπαιδευτής χρειάζεται να έχει θεωρητική κατάρτιση σε θέματα παιδαγωγικά (π.χ. στοχοθεσία, μεθοδολογία, τρόποι μάθησης), διαδικασίες διαμόρφωσης ταυτότητας, παραμέτρους διαπολιτισμικότητας, λειτουργία οικονομικών και κοινωνικών θεσμών.

Το δεύτερο επίπεδο αφορά στην ανάπτυξη δεξιοτήτων παιδαγωγικής και ψυχολογικής διάστασης. Ο εκπαιδευτής χρειάζεται να γνωρίζει να οργανώνει όλα τα στάδια της εκπαιδευτικής συνάντησης σύμφωνα με τις παιδαγωγικές αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων από το στάδιο του σχεδιασμού και την ανάλυση των αναγκών των εκπαιδευόμενων έως το στάδιο της υλοποίησης και της αξιολόγησής της. Επιπλέον, χρειάζεται να ασκηθεί στην ανάπτυξη προσωπικών δεξιοτήτων, όπως σεβασμός, αποδοχή, ευελιξία σκέψης και συμπεριφοράς, πολιτισμική ευαισθησία. Μέσα από την επιμόρφωση ο εκπαιδευτής θα πρέπει να μάθει να ενδυναμώνει την αυτοεκτίμηση των εκπαιδευόμενων σεβόμενος τις αξίες, τις ικανότητες, τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους και ενθαρρύνοντας την έκφρασή τους. Θα πρέπει επίσης, να αναπτύξει ενσυναίσθηση, να δείχνει ανεκτικότητα απέναντι στη διαφορά, να την αποδέχεται ως θετικό στοιχείο, ούτως ώστε όχι μόνο να την κατανοήσει αλλά να οικοδομήσει πάνω σε αυτή. Η διαφορετικότητα εμπεριέχει την έννοια της πολλαπλότητας και της αβεβαιότητας, συνεπώς ο εκπαιδευτής μπορεί να ανταποκριθεί καλύτερα στις απαιτήσεις της αναπτύσσοντας δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων.

Μέσα από τις παρεμβάσεις του ο εκπαιδευτής δε χρειάζεται να επικεντρώνεται στη δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού εντελώς απαλλαγμένου από στερεότυπα, αλλά στη στήριξη των εκπαιδευόμενων, ώστε να συνειδητοποιούν τους

τρόπους με τους οποίους σχηματίζουν τις στάσεις τους και να επανεξετάζουν την ορθότητα και αποτελεσματικότητα της υποκειμενικής τους πραγματικότητας.

Ως άξονες της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης των εκπαιδευτών προτείνονται:

- 1) η γνώση και κατανόηση της πολυπολιτισμικότητας της κοινωνίας
- 2) η γνώση της παγκόσμιας πραγματικότητας
- 3) η καλλιέργεια της παιδαγωγικής ικανότητας, ώστε ο εκπαιδευτής να εφαρμόζει επιτυχώς κατάλληλες διδακτικές προσεγγίσεις και μεθόδους
- 4) ο εντοπισμός προβλημάτων και αναγκών
- 5) η δημιουργική αλληλεπίδραση
- 6) η αυτογνωσία και αυτοεκτίμηση
- 7) οι ατομικές διαφορές
- 8) οι παγιωμένες αντιλήψεις
- 9) η ισότητα
- 10) οι διαπροσωπικές σχέσεις
- 11) η επίλυση προβλημάτων

Η εκπαίδευση εκπαιδευτών λειτουργεί ως μέσο για τη σταδιακή αλλαγή των αντιλήψεων, που διοχετεύονται μέσα από την εκπαίδευση, για μια πολυπολιτισμική κοινωνία.

Στρατηγικές διαπολιτισμικής εκπαίδευσης

Ο σχεδιασμός των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τις ανάγκες των εκπαιδευομένων, να έχει σαφείς στόχους, τόσο γνωστικούς όσο και συναισθηματικούς και να στηρίζει τη μάθηση των εκπαιδευομένων (Γεωργογιάννης, 1997; Χριστιάς, 2001; Tiedt & Tiedt, 2006). Συγκεκριμένα:

- Ο εκπαιδευτής χρειάζεται να χρησιμοποιεί ενεργητικές μεθόδους μάθησης, οι οποίες να εμπλέκουν τους εκπαιδευόμενους αξιοποιώντας τις προηγούμενες γνώσεις και εμπειρίες τους. Κάθε άνθρωπος είναι φορέας ανεκτίμητης εμπειρίας. Ο εκπαιδευόμενος, ακόμη και όταν ως μετανάστης δεν γνωρίζει καλά τη γλώσσα της χώρας στην οποία ζει, έχει αρκετές εμπειρίες μέσα από την επαγγελματική και κοινωνική του δραστηριότητα που του δίνουν τη δυνατότητα να εφαρμόσει από μόνος του τη μέθοδο της δοκιμής και της πλάνης. Μπορεί δηλαδή με σχετική ευχέρεια μέσω συνεχών δοκιμών να φτάσει στο ποθούμενο αποτέλεσμα της κατανόησης του θέματος που τον απασχολεί. Ο Αμερικανός παιδαγωγός J. Banks (1994) θεωρεί την εμπειρική διάσταση ουσιαστικής σημασίας καθώς υπάρχει αλληλεπίδραση εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου κατά τη διδακτική και μαθησιακή δραστηριότητα,
- Ο εκπαιδευτής χρειάζεται να σχεδιάζει εκπαιδευτικές ευκαιρίες, οι οποίες προωθούν την αλληλεπίδραση των εκπαιδευομένων, ούτως ώστε μέσα από αυτές να μαθαίνει ο ένας για τον άλλο. Το παίξιμο ρόλων, οι δημιουργικές δραματοποιήσεις και οι προσομοιώσεις αποτελούν τεχνικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν δημιουργικά, επειδή προκαλούν την ενεργητική συμμετοχή στη μαθησιακή διαδικασία. Οι εκπαιδευόμενοι χρησιμοποιούν δικές τους ερμηνείες για το πώς αισθάνεται κανείς σε διάφορες καταστάσεις, δίνεται η ευκαιρία να εκφραστούν αξίες, πεποιθήσεις και απόψεις,
- Ο εκπαιδευτής μέσα από τη διαπολιτισμική εκπαίδευση χρειάζεται να καλλιεργήσει το σεβασμό των εκπαιδευομένων για τους άλλους ανθρώπους. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό ο εκπαιδευόμενος να αισθάνεται ότι προσφέρει στον εκπαιδευτικό του χώρο και ότι εκτιμώνται οι κοινωνικές και πολιτισμικές καταβολές του. Η διαμόρφωση κλίματος αποδοχής τον κάνει να λειτουργεί αποτελεσματικότερα στη μαθησιακή διαδικασία,
- Τα θέματα, που αναπτύσσει ο εκπαιδευτής χρειάζεται να αφορούν στην καθημερινότητα των εκπαιδευομένων. Ο εκπαιδευόμενος να υποβοηθείται να βρει κώδικες που θα τον οδηγήσουν με ευκολία στην ερμηνεία της εμπειρίας του, την οποία στη συνέχεια μπορεί να τη μεταδώσει στους συνεκπαιδευομένους του,
- Η εκπαιδευτική διαδικασία χρειάζεται να προσαρμόζεται στο ρυθμό και τους τρόπους μάθησης κάθε εκπαιδευόμενου. Η αναγνώριση της αξίας του προσωπικού ρυθμού μάθησης και η επικέντρωση του ενδιαφέροντος στην ανάπτυξη μαθησιακών δεξιοτήτων είναι ένας απαραίτητος τρόπος προσέγγισης της γνώσης που ο εκπαιδευτής θα πρέπει να καλλιεργήσει. Η εξοικείωση για παράδειγμα με τις νέες τεχνολογίες αποτελεί μέθοδο με την οποία ο εκπαιδευόμενος οδηγείται στην κατανόηση φαινομένων του γνωστικού αντικείμενου της γλώσσας,
- Κάθε εκπαιδευτική δραστηριότητα χρειάζεται να συνοδεύεται από συζήτηση, ώστε οι εκπαιδευόμενοι να έχουν την ευκαιρία να εκφράσουν και να συνοψίσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους,
- Η διαπολιτισμική προσέγγιση χρειάζεται να έχει συνέχεια και να μην αρκείται σε μεμονωμένες παρεμβάσεις.
- *Η εμπειρία του εκπαιδευόμενου: Η εφευρετικότητα του εκπαιδευόμενου; Η χρήση υλικών και μέσων:* Επειδή η απόλυτη ομοιογένεια λείπει από τα τμήματα ενηλίκων μεταναστών, θα πρέπει ο εκπαιδευτής να επινοήσει δραστηριότητες που θα διευκολύνουν κάθε εκπαιδευόμενο να αξιοποιήσει τις προσωπικές του στρατηγικές για την προσέγγιση της γνώσης, χωρίς βέβαια να λησμονεί ότι λειτουργεί ως καθοδηγητής στην ομάδα του. Οφείλει δηλαδή με σύντομες εισηγήσεις, με παραδείγματα, με τη χρήση βιβλίων, κειμένων, φωτοτυπιών, εικόνων να δώσει ενδείξεις και διεξόδους στον εκπαιδευόμενο και να τον δραστηριοποιήσει σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.

- *Διερευνητική διαδικασία:* Ένα θέμα μπορεί να ερευνηθεί κατευθείαν και να παρουσιαστεί από τους εκπαιδευόμενους.

Διάχυση

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση μπορεί να είναι μία αυτόνομη θεματική ενότητα ή να είναι μία φιλοσοφία και πρακτική, που διαχέεται σε όλες τις θεματικές ενότητες. Σε όλα τα αντικείμενα υπάρχουν οι ευκαιρίες για να καλλιεργήσουμε την ανεκτικότητα και το σεβασμό στους συνανθρώπους μας και μέσα από αυτή τη στρατηγική να αναπτύξουμε την καλύτερη κατανόηση του θεματικού αντικείμενου, που πραγματευόμαστε. Ενδεικτικά προτείνονται οι ακόλουθες ιδέες για τη διάχυση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Η μουσική ενώνει τους λαούς. Στην πράξη, η τόσο μεγάλη ποικιλία γλωσσών, ρυθμών, ήχων ξενίζει πολλούς ανθρώπους, οι οποίοι εμμένουν σε αυτό που ξέρουν και καταλαβαίνουν. Ωστόσο, η μουσική μπορεί να γίνει όχημα για να αμφισβητήσουμε είτε μια παγκοσμιοποιημένη κουλτούρα είτε μία περιχαρακωμένη εθνοκεντρική κατεύθυνση και από την άλλη πλευρά να γνωρίσουμε και να εκτιμήσουμε άλλες παραδόσεις και μουσικές σχολές. Οι μουσικές άλλων χωρών μπορούν να γίνουν ένα δημιουργικό παιχνίδι για τους εκπαιδευόμενους, το οποίο να αποτελέσει αφορμή για γνωριμία με άλλες κουλτούρες αλλά και έκφραση συναισθημάτων.

Σε γλωσσική θεματική ενότητα η διαπολιτισμική ευαισθησία μπορεί να ζητήσει από τους εκπαιδευόμενους να περιγράψουν από διάφορες πλευρές την κοινότητα, στην οποία ζουν και στη συνέχεια μέσα από το μείγμα αυτών των πληροφοριών να εκτεθούν οι εκπαιδευόμενοι σε διαφορετικές, αλληλένδετες πραγματικότητες. Ποίηση, μύθοι, λογοτεχνία, θεατρικά έργα, βιογραφίες προσφέρουν πολλές δυνατότητες για τον εκπαιδευτή να συζητήσει με τους εκπαιδευόμενους για τη διαφορετική φιλοσοφία των λαών, τη συνεισφορά κοινωνικών ομάδων στην πολιτιστική και κοινωνική ζωή. Ο εκπαιδευτής αξιοποιώντας την ερμηνευτική μέθοδο διευκολύνει τους εκπαιδευόμενους στην προσέγγιση ενός κειμένου μπορεί εναλλακτικά να χρησιμοποιήσει την ανάγνωση, την αφήγηση και τον διευθυνόμενο διάλογο.

Σε ενότητες, που αφορούν στην ιδιότητα του ενεργού πολίτη οι εκπαιδευόμενοι μέσα από αποκόμματα εφημερίδων προβληματίζονται για κοινωνικά θέματα και, εργαζόμενοι ατομικά ή συνεργατικά, προτείνουν τις δικές τους λύσεις σε αυτά τα ζητήματα. Μέσα από αυτή τη δραστηριότητα οι εκπαιδευόμενοι μαθαίνουν να χειρίζονται με ειρηνικό, υπεύθυνο και δημιουργικό τρόπο ζητήματα, που αφορούν και τους ίδιους.

Σε μαθηματικές-οικονομικές θεματικές ενότητες τα διεθνή χρηματιστήρια, οι νομισματικές μονάδες συναλλαγής, η διαφορά ώρας αποτελούν προκαλούν το ενδιαφέρον και βοηθούν τον εκπαιδευόμενο να συνειδητοποιήσει την παγκοσμιότητα των αριθμών και της οικονομικής ζωής.

Σε προγράμματα Σχολών Γονέων η συζήτηση για τις διαφορετικές μορφές οικογένειας βοηθά όχι μόνο τους γονείς, αλλά μέσω αυτών και τα παιδιά, να δείχνουν ευαισθησία και κατανόηση σε παιδιά και ενήλικες, που ζουν σε διαφορετικές οικογενειακές συνθέσεις από την εκτεταμένη ή την πυρηνική οικογένεια. Τροφή για μία τέτοια συζήτηση μπορεί να δώσει η χαρτογράφηση από τους γονείς του οικογενειακού τους δέντρου και η αποτύπωση πληροφοριών για τους συγγενείς τους, όπως για παράδειγμα τις περιπτώσεις εσωτερικής ή εξωτερικής μετανάστευσης.

Δράσεις της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων στη διαπολιτισμική προσέγγιση

Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. τα τελευταία χρόνια έχει κάνει σημαντικά βήματα στον τομέα της θεσμικής θωράκισης και κατοχύρωσης των θεμάτων της εκπαίδευσης των ατόμων με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Στα πλαίσια αυτά η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων υλοποιεί πρόγραμμα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης σε εργαζόμενους Μετανάστες με στόχο την ενίσχυση της απασχολησιμότητάς τους και τη βελτίωση της θέσης εργασίας τους. Καλύτερη λοιπόν τη μάθηση για οικονομικούς λόγους, αποδεικνύοντας ότι η χώρα μας στέκεται με ευαισθησία και προσοχή στα προβλήματα των αλλοδαπών και μπορεί να θεωρηθεί μια φιλόξενη χώρα υποδοχής. Απώτερος στόχος είναι να προωθήσει την κοινωνική συνοχή ως μέσο για την κοινωνική ενσωμάτωση. Υπάρχει ανάγκη να προσφέρουμε καλύτερες και περισσότερες ευκαιρίες στους μετανάστες να μάθουν τη γλώσσα της χώρας υποδοχής, ενισχύοντας και προωθώντας παράλληλα την ελληνική γλώσσα.

Απευθυνόμαστε σε εργαζόμενους που ομιλούν διαφορετική γλώσσα και είναι φορείς διαφορετικών πολιτιστικών δεδομένων, που έχουν όμως κοινή επιδίωξη τους την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει 400 ώρες διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας και στοιχείων του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής ιστορίας. Η επιτυχία του στόχου προϋποθέτει από την πλευρά τους ενεργό συμμετοχή στη μαθησιακή διαδικασία. Στη μαθησιακή διαδικασία σημείο αναφοράς πρέπει να είναι ο εκπαιδευόμενος, με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, με τις ανάγκες του, με το δικό του «κόσμο». Είναι ενήλικες που έχουν εμπειρίες, διαμορφωμένες στάσεις, πιθανότατα αυξημένες γνώσεις, αλλά περιορισμένο χρόνο και συγκεκριμένες ανάγκες να καλύψουν. Η σκέψη ότι ο κάθε εκπαιδευόμενος μαθαίνει με το δικό του τρόπο αποτελεί μια επιπλέον πρόκληση για τον εκπαιδευτή, η οποία θα τον κάνει να διαπιστώσει την αμφίδρομη σχέση που διαμορφώνεται στο επίπεδο των εμπειριών.

Με κοινή συνεργασία των Κέντρων Εκπαίδευσης Ενηλίκων και των Σχολών Γονέων αναπτύσσεται το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και συμβουλευτική υποστήριξη οικογενειών τσιγγάνων, μουσουλμάνων, μεταναστών και παλιννοστούντων». Το πρόγραμμα περιλαμβάνει 100 ώρες εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, 25 ώρες υποστήριξη για την αποτελεσματική σύνδεση της οικογένειας με τη σχολική ζωή του παιδιού και 25 ώρες ενημέρωση για πρόληψη και αντιμετώπιση θεμάτων υγείας.

Συμπεράσματα

Βρισκόμαστε σε συνεχή αλληλεπίδραση με τη διαφορετικότητα και την πολυμορφία, την οποία διαχειριζόμαστε για να πετύχουμε την κοινωνική συνοχή. Η διευκόλυνση της διαφορετικότητας, δηλαδή το να είσαι ίσος και ταυτόχρονα διαφορετικός είναι πρόκληση για τις σημερινές δημοκρατικές και πλουραλιστικές κοινωνίες.

Έχουμε να αντιμετωπίσουμε μια πολυπολιτισμική πρόκληση μέσα από ένα ευέλικτο σύστημα εκπαίδευσης, ποιοτικά υψηλού επιπέδου. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι μια νέα θεωρητική και πρακτική αντίδραση σε μια μεταβαλλόμενη πολιτισμική πραγματικότητα, όπου η αποτελεσματικότητα των παραδοσιακών αξιών αποδεικνύεται ανεπαρκής.

Υπάρχει υποχρέωση από πλευράς κράτους για μια εκπαίδευση που να ανταποκρίνεται στη σημερινή πραγματικότητα, στηριγμένη σε λογικές εκπαιδευτικές αρχές, που να ενσωματώνει μια ευρωπαϊκή και οικουμενική προοπτική.

Το κράτος υποχρεούται να υποστηρίζει όλα τα άτομα, ώστε να γίνουν ανταγωνιστικά στην επίσημη γλώσσα και τον πολιτισμό.

Η αποδοχή της πολυπολιτισμικότητας, η υπέρβαση του εθνοκεντρισμού και η διαπολιτισμική προσέγγιση των νέων δεδομένων αποτελούν μονόδρομο για όλες τις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες, αν αυτές θέλουν να διασφαλίσουν το ελάχιστο της κοινωνικής συναίνεσης και την ειρηνική συμβίωση των πολιτισμικά διαφορετικών ομάδων που τις απαρτίζουν. Ας έχουμε πάντα στο νου μας ότι η εκπαίδευση είναι μια κοινωνικοποιητική διαδικασία, πόσο μάλλον η διαπολιτισμική, που προωθεί την αναγνώριση του δικαιώματος της διαφορετικότητας.